

Ota Pavel - Můžou tě i zabít

V Buštěhradě byly rybníky dva. Oba rybníky dělila hráz s topoly a silnice. Nový rybník mě nikdy nelákal. Měl takové studené břehy, převážně z kamenů a cihel. Starý rybník byl jiný. Část břehů měl z husích trávníků. Voněl potůčkem, který do něho přitékal kolem Opltvic hospody, a čpěl močůvkou vytékající ze selských stavení. Voněl starými vrbami a bahnem, ve kterém si kapři vyvalovali pupky, a voněl pivem, které tu šumělo v blízkém pivovaru.

Ve středu mé pozornosti plavali kapři, kteří sem byli nově vysazeni. Nemohl jsem zapomenout na křivoklátského okouna a bojovné parmy, které jsem kdysi chytal. Ryby mi pluly v krvi, chtěl jsem zase lovit. Na Buštěhradě nebylo kde. Nikde neteče pořádný potok ani řeka. Jsou tu jen rybníky s výstrahami, že chytání ryb je zakázáno.

Díval jsem se na kapry, jak bezstarostně bloumají vodou a jak zřejmě o ničem nepřemýšlejí. Stěhovali se v rybníce z místa na místo a jezdili v houfu jak vojska. Cestovali v kruzích a pásli se. Když se stíny topolů sklonily k mému rybníku, vylezl jsem si na vrbu a tiše jsem jim vyprávěl. Zdálo se mi, že špicují uši a naslouchají. Byli krásní, mosazně zlatí, a když dělali stojky a kotrmelce na hlavě, viděl jsem jejich žlutá, vypasená břicha. Zaměstnanci pivovaru jim je přikrmovali mlátem.

Tenkrát jsme potřebovali příjemné, tučné kapří maso pro sebe a na výměnu. Za mouku, chleba a za cigarety pro maminku. Žil jsem už jenom s maminkou, ostatní byli v koncentráku. Stále jsem kapry dost neznal. Musel jsem vědět, kdy mají dobrou a kdy špatnou náladu, kdy mají hlad a kdy zas plný břich a kdy mají chuť si hrát. Musel jsem vědět, kde plují a kde je marné na ně čekat. Už jsem měl nachystán pevný krátký proutek, vlasec, splávek a háček. Nemohl jsem začít, dokud nepoznám své nepřátele. Nepřátelé nebyli kapři, ale především lidé. Z oken zámku se ozývala sladká německá gramofonová píseň Lily Marlén a k hostinám se podávali právě kapři. Ve městě žilo několik udavačů a ti měli okna dokořán, aby nic nepřeslechli a o nic nepřišli. A taky bydlel v Buštěhradě pan František Záruba, který kapry hlídal. Byl to první porybný, se kterým jsem se v životě setkal. Musel jsem ho poznat jako ty kapry. Kdy má dobrou náladu a kdy špatnou, kdy chodí jíst, kdy chodí k rybníkům, a kdy tam ani nevkročí. Musel jsem se s ním seznámit. Narazil jsem si hluboko dědečkovu starou bekovku, oblékl jeho ošumělé šaty a kulhal jsem. Nesměl si mě vstípit do paměti. Když jsem ho poprvé spatřil, ustrnul jsem. Byl přihrblý, měl snad hrb jako zvoník od Matky boží V Paříži, ten ubohý Quasimodo. A byl malý. Nemohl dělat dlouhé kroky ani skoky, nedovedl rychle utíkat. Nikdy by mě nedohonil. Ale od maminky jsem věděl, že někteří tito lidé mohou být moc zlí. Mstí se lidem za to, že je poznamenal bůh.

K lesíku směrem na Dřín jsem chodil trénovat běh, abych v případě nouze utekl.

Pak jsem se šel večer podívat na kapry, jestli nezměnili své zvyky. V určenou dobu se chvíli co chvíli objevil temný stín pod vrbou.

Druhý den už jsem přišel s krátkým proutkem pod kabátem.

Na hrázi stál hostinský Oplt a prohlížel si mě svým jedním okem, to druhé měl mrtvé, skleněné. Slušně jsem ho pozdravil a v duchu jsem se strachem modlil:

„Panebože na nebi, nezrad' mě. Pane Oplt, vy mě také nezrad'te. Vždyť náš dědeček Ferdinand k vám chodil na mariáš a nechal u vás spousty peněz. Aspoň to říkala babička Malvína. Amen.“

Vyškrabal jsem se na vrbu a vyndal proutek.

Připevnil jsem těsto a udělal vábivou kuličku. Kolem rybníka byl klid a bylo sem špatně vidět. Z pivovaru se kouřilo a pivo se vařilo v kotlích. Potůček voněl a šuměly vrby. Němci zavřeli okna zámku, protože už bylo chladno. Špiclové zalezli domů. František Záruba večerel. V té době mi zabral první kapr. Splávek se nejdřív natrásal jak baletka a pak hupsnul pod vodu a vzápětí pod vrbu. Škubl jsem a ucítil silný tah. Byl to udatný kapr. Cloumal mým krátkým prutem, nakonec lapal po vzduchu a vzdal se. Krasavec. Mosazně zlatý a měl žluté pivovarnické břicho nacpané mlátem. Vytáhl jsem ještě jednoho a klidil se pryč jako kočka s rybami. Musel

jsem být u rybníka co nejkratší dobu, s každou minutou se pro mě zvyšovalo nebezpečí. Minul jsem pana Oplta, kouřil cigaretu a mlčel.

Maminka mi dala doma pusu za ty kapry, vždyť byl čtvrtý rok války a jídla bylo pomálu. A ani si chudinka neuvědomila, že to může skončit jedině velkým malérem.

Brzy o mně věděli. Někdo to řekl. Někdo z těch udavačských oken mě udal Zárubovi. Cítil jsem, jak se kolem mne stahují pavučiny, viděl jsem mraky nad mým starým rybníkem. Rybník mi připadal poslední dobou zlý, cloumal s ním vítr a vlny výhruzně pleskaly o travnaté břehy. Také pivovar mi připadal nepřívětivý a pivo na dálku smrdělo.

Chytil jsem několik dalších kaprů a dostal jsem strach. Všichni z naší rodiny byli už v koncentráku, anebo byli mrtví. Babičku Malvínu, která vyčítala dědečkovi Ferdinandovi, že chodí na mariáš, prý zplynovali v Osvětimi. Když jsem ležel ve své studené posteli, zavřel jsem oči a viděl šedé letadlo typu Heinkel s černými kříži na křídlech, jak vrhá bomby. Potom jsem si vzal trepky a chodil tiše po tom strašně velkém, prokletém mrtvém domě. Našlapoval jsem kolem své drobné spící maminky, která obrovsky trpěla jenom proto, že si jednou vzala před bohem Žida a nechtěla se s ním před lidmi rozejít. Pozoroval jsem ji, měla už vrásky na čele, dělala tu nejtěžší práci na polích. Možná, že dnes vůbec nevečeřela. Vypadala jak drobné dítě a já jsem si připadal dospělý, jediný a poslední muž v domě. Sešel jsem po kamenných schodech do přízemí a našlapoval jsem kolem dveří, za kterými nikdo nebydlel, jenom duše mrtvých. Tady kdysi žila slečna Hassoldová z pošty, teď odpočívá na buštěhradském hřbitově. Všude pavouci s kříži na hřbetech a pavučiny. Vešel jsem do kvelbu. V kameninové díži plaval poslední kapr, kterého jsem chytil. Jezdil jen v krátkých úsecích sem a tam, když narazil otupělou tlamičkou na kamennou stěnu, vracel se zpátky. Mě si vůbec nevšímal, jako by věděl, že jsem mu vyprávěl pohádky o tom, že je ve světě ráj, a potom jsem ho podvedl jako ostatní lidé, kteří slibují ráj.

Zítra půjdu znovu k rybníku a dám mu sem bratříčka a sestru. Všichni budou mít zlaté oči a budou jimi svítit jak zlatými lucernami.

Druhý den navečer, kdy se zavřela zámecká okna a když Záruba usedl k večeři, vzal jsem zas svůj krátký proutek a šel na hráz. Kolem topolů, z kterých padaly dolů lupínkové lístky, a kolem pana Oplta, který stál na hrázi a hulil. Z vrby jsem chytil prvního kapra. Objevil se, vcucnul těsto a potápěl se jak ponorka. Dal jsem ho do brašny a přikryl hadrem, aby sebou neplácal. Když jsem se pokoušel o druhého, objevil se Záruba. Nebyl tedy na večeři. Byl u rybníka a číhal na mě. Běžel od studny a křičel:

„Stůj! Stůj, darebáku!“

Utíkal těžce a pomalu. Vzal jsem proutek a vyrazil jak závodní kuň. Doběhl jsem až k Opltovi stojícímu pod stromy. Oplt mi mlčky ukázal na otevřená vrátka svého dvorku. Řekl:

„Zamkni se do kůlny!“

A za chvíli jsem slyšel, jak Záruba sípá a jak se s Opltem o něco přou. Slyšel jsem také bratříčka kapra, jak v brašně oddychuje, ale sám jsem skoro nedýchal. Měl jsem strašný strach. Lidé jako Záruba jsou zlí. Můžou tě i zabít.

Pan Oplt mi otevřel asi za hodinu, mohl jsem jít klidně domů.

Příští den jsem šel znovu, protože jsem si myslel, že by nikoho nenapadlo, že budu mít takovou drzost. Oplt tam už nestál, zřejmě s tím nechťel mít nic společného.

Sotva jsem se usadil na vrbě, objevil se Záruba. V ruce držel krátkou hůl, která se podobala pendreku a kterou by se dal vytlouct mozek mláděte, jako jsem byl já. Rázem jsem pochopil, že Záruba je moudrý a chytrý jako Quasimodo. Je to nebezpečnější nepřítel než Němci v zámku nebo udavači v oknech. Poznal mé zvyky, pochopil, že mám v žilách pytláckou krev. Nikdy mu neuteču, nakonec mě dostihne se svou krátkou tvrdou holí a zbije mě do němoty, anebo mě zabije.

Nechal jsem ho ještě kus přiblížit. Volal:

„Stůj, ty parchante! Stůj, ty zsranej žide!“

Srdce mě už nebolelo při urážkách, zvykl jsem si na ně během války. Seskočil jsem z vrby, přeběhl násep a proběhl mezi topoly. Cítil jsem se lehký jako pírkó a věděl jsem, že mě nemůže

chytit. Jediný z naší rodiny jsem neměl na nohou okovy a na krku řetěz. A tak jsem běžel jako volný pták do polí a utíkal pěšinkami až k modrému lesu. Spal jsem pod smrky a slyšel v noci sovy. Do našeho domu jsem se vrátil až ráno. Maminka mi řekla, že večer pro mě přišli četníci s puškami a nasazenými bodáky. Potom se rozplakala a klekla si přede mnou na kolena, abych už nikdy nešel k rybníku.

Četníci už nepřišli. Náš známý strážmistr Knesl nám řekl, že Záruba byl na četnické stanici, kde prohlásil:

S tím smradem si to vyřídím. To je moje záležitost. Já jsem tady porybný.“

Obcházel jsem rybníky velkým kruhem, namluvil jsem si, že v nich plavou krokodýlové a žraloci. A také že v nich jsou chobotnice, které mě stáhnou do hlubin a vypustí ze sebe modrý inkoust značky Barock, aby mě maminka nenašla a nemohla mě pohřbit do tichého hrobu k slečně Hassoldové na buštěhradský hřbitov. Rybník pro mě přestal existovat. Zapomněl jsem na něj. Věnoval jsem se fotbalu a lesu. A musel jsem taky pracovat. Chodit na klásky, z kterých jsme vytloukali zrnka obilí, anebo vybírat na haldy uhlí, abychom měli v zimě čím topit.

A pak už nevím, jak se to stalo, šel jsem do kvelbu a držel jsem v ruce zase proutek. Motala se mi hlava. Hlupáčku, ve Starém rybníku nikdy nebyli žraloci a chobotnice. Ve Starém jsou stovky kapříčků bratříčků se zlatýma očima.

Nemohl jsem to vydržet.

Za šera jsem vyšel. Minul jsem topoly a hráz, kde nikdo nestál. Snad jsem vyšel brzy, nebylo ještě vidět. Ale už jsem šel, nechtěl jsem se vracet. Nezastavil jsem se u vrby, šel jsem až k pumpě na břehu rybníka. Abych ho viděl z dálky, kdyby šel. Vedly ke mně tři přístupové cesty. Jedna kolem rybníka, druhá z opačné strany, také kolem vody. A třetí úzká ulička nahoru ke škole. Jednou z těch tří cest mohl přijít, na dvě zbývající strany jsem mohl utíkat.

Rozbalil jsem proutek a nahodil jsem. Pocítil jsem nevýslovné blaho, když se splávek kolíbal po vodě. Voda byla zelená jak lesní tráva a voněla rybkami. U mělčiny kuňkaly žáby a z pivovaru se ozýval pravidelný hukot strojů. Splávek se začal otřásat. Byl jsem zakoukán do vody, když jsem si uvědomil, že něco není v pořádku.

Zvedl jsem hlavu a strnul jsem. Podél jednoho břehu rybníka ke mně postupoval tiše chlap, kterého jsem neznal. A z druhého konce rybníka šel druhý. Zahodil jsem proutek do vody. Nohy jsem měl jako odumřelé. U rybníka se rozhostilo ticho, slyšel jsem své srdce zvonící na poplach. A pak jsem se odrazil. Přeskočil jsem obruby pumpy a vyrazil uličkou nahoru ke škole. To byla moje třetí a jediná možnost. Protahoval jsem kroky a uvědomil si znovu to ticho ve městě. Celé město zřejmě sledovalo můj závod, skoro celé město mi fandilo. Okna zámku byla otevřená a z nich vyhlíželi Němci, dalekohledy na očích. Také okna udavačů byla dokořán a z nich se vykláněli kostnatí muži se svými paničkami.

Utíkal jsem dlouhými kroky uličkou.

Zahnul jsem do poslední zatáčky. Přede mnou se objevil samotný Záruba. Stál rozkročen uprostřed uličky jak černí gestapáci, kteří k nám občas jezdívali na prohlídku. A v ruce držel tu krátkou hůl, která se podobala pendreku. Po obou stranách uličky čnely zdi, odnikud sem nebylo vidět.

Poklesla mi kolena. Chytil mě za ruku, čekal jsem ránu klackem, a tak jsem se skrčil. Ale nic se nedělo. Vzhlédl jsem k němu. Nařizoval mi důrazně:

„Křič!“

Zprvu jsem nechápal.

„Tak, krucinál, křič!“

Pochopil jsem. Musel jsem křičet pro Němce v zámeckých oknech a pro udavače. Křičel jsem, jako jsem jednou slyšel kvičet prase, když ho zabíjeli u dědečka Ferdinanda z browningu a ani první a ani druhou ranou ho pořádně netrefili. Ječel jsem už opravdově, tak jako jsem se dřív pokoušel důrazně běžet. Záruba stál u zdi a švihal vzduch tvrdou krátkou holí. Potom se mnou zacloumal a řekl:

„To stačí.“

Stáli jsme teď proti sobě a prohlíželi jsme se. Byli jsme dva poslední v tomto městě. On poznamenaný bohem, já oceňovaný nadlidmi. Zeptal se:

„Co tatínek? Píše vám z koncentráku?“

Zavrtěl jsem hlavou.

„A co bráchové?“

Zase jsem zavrtěl hlavou.

Pak se pan Záruba opřel o zeď, klidně si zapálil cigaretu jak někde na lázeňské kolonádě a pronesl delší řeč:

„Do Starého rybníka už nechod'. Nový rybník je také krásný. Můžeš chytat od sedláckých stavení. Tam tě nikdo neuvidí, je to tam úplně bezpečný. A kapři z Nového rybníka jsou myslím dokonce chutnější. Ale chod' tam jenom za tmy, když nesvítí měsíc.“

Koukal jsem jak u vytržení. Přikývl jsem, že to tak udělám.

Potom dodal:

„A teď už jdi a kulhej. Kulhej až domů, jako tenkrát, když jsme se poprvé potkali a ty jsi měl tu velkou čepici naraženou až po uši a kulhal jsi, abych tě nepoznal. Víš, tenkrát, jak sis mě prohlížel, jak vůbec vypadám.“

Usmál jsem se na něho. Ten úsměv bylo to jediné, co jsem mu mohl dát. Slyšel jsem, jak mi říká na cestu:

„A do těsta přidávej kaprům anýz. Mají to rádi a rychle berou.“

Kulhal jsem nahoru uličkou.

A on se vydal dolů ke Starému rybníku. Švihal si přitom holí a pískal tu známou, krásnou německou píseň o Lily Marlén. Byla to opravdu krásná písnička, jenom na ní vadilo, že ji tolik milovali příslušníci SS.

Šel jsem domů, kulhal jsem a prohlížel si Nový rybník. Kapři si teď navečer hráli při hladině a dělali na něm kola veliká jak kola od vozu anebo od trakaře. Tihle kapři budou na těsto s anýzem určitě brát. Jenom musím počkat pár dní, než nastanou tmavé noci.

PAVEL, Ota. *Zlatí úhoři*. Vyd. 3. Praha: Československý spisovatel, 1991. Můžou tě i zabít. s. 88 - 95. ISBN 80-202-0290-0.

- 1) Jak se nazývá kniha, která popisuje skutečné zážitky a život autora?
- 2) Kdy a kde se příběh odehrává?
- 3) Kde má otce a oba starší bratry?
- 4) Proč tam není i on a maminka?
- 5) Proč lovil uprostřed města kapry?
- 6) Co všechno malý Ota udělal, než šel pytláčit?
- 7) Koho považoval za svého největšího nepřítele?
- 8) Jaký byl František Záruba? Jak vypadal? Ke komu ho přirovnal?
- 9) Jak ho potrestal, když ho chytil?
- 10) Kdo byl skutečný nepřítel?
- 11) Popiš jazyk Oty Pavla (všiměj si zdobnělin, počtu přirovnání, délky vět, prvků líčení...)
- 12) Jak říkáme literatuře, kde se mísí prvky humorné a smutné, až tragické?
- 13) Pro koho je kniha psaná a kdo ji vypráví? Bývá to obvyklé?
- 14) Co to umocňuje?

Řešení:

- 1) Autobiografická.
- 2) Za války (čtvrtý rok války) v Buštěhradě u Kladna.
- 3) V koncentračním táboře – otec je žid (i když pokřtěný).
- 4) On je malý a maminka je tzv. árijka – křesťanka – tzv. smíšené manželství.
- 5) Jednak kvůli obživě (a na výměnu za jiné potraviny), jednak proto, že byl vášnivý rybář a nikde jinde lovit nemohl – v Buštěhradě jinde nebylo kde a město opustit nesměl.
- 6) Zkoumal zvyky ryb, zvyky porybného Záruby, sledoval, jaký je denní režim kolem rybníka a chodil běhat.
- 7) Porybného Zárubu a Němce.
- 8) Byl hrbatý, malý, pomalý, ale odvážný, chápavý a chytrý. Kvůli hrbu ho přirovnával ke Quasimodovi.
- 9) Nijak – ještě mu poradil, odkud lépe chytat a co přidávat do těsta.
- 10) Udavači.
- 11) Velký počet přirovnání – nápaditých, krátké věty nebo jednoduchá souvětí, užití vulgarismů k umocnění situace, zdobnělin k vyjádření láskyplného vztahu k něčemu (rybám), spoustu líčení – popisu přírody s mnoha barvami, vůněmi i zvuků.
- 12) Tragikomická.
- 13) Pro dospělé očima dítěte – objevuje se to zejména u dětské literatury, v literatuře pro dospělé je to ojedinělé.
- 14) Jakoby jednoduchý pohled na svět a nechápání zla zvyšuje tu tragičnost i humornost příběhu. Nepopisuje, proč je svět takový, jen ho ukazuje, žádné složité úvahy, přesto poukazuje na hlubokou pravdu, zážitek, skutečnost (snadná možnost zemřít, odvaha porybného, nebezpečí udavačů...).